। न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्‌ते ।

छत्रपती शिवाजी शिक्षण मंडळ वडूजचे

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वडूज,

ता. खटाव, जि. सातारा.

भूगोल अभ्यास

हरणाई सुत गिरणी - एक अभ्यास

बी. ए. भाग -३

नाव	रोल नंबर	सही
१) जगदाळे तुषार भिमराव	५९०	
२) कदम निखिल मच्छिंद्र	५९१	
३) काटकर विशाल रमेश	५९२	
४) कांबळे चेतन सत्यवान	५९३	
५) खाडे संदिप महादेव	५९४	
६) खाडे सुरजकुमार शिवाजी	५९५	
७) खोत मोसिम मुबारक	५९६	
८) खाडे प्रशांत बाळु	६२१	

पर्यवेक्षक

प्रा. खाडे एस. एन.

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वडूज

सन २०१६-१७

Scanned with CamScanner

I न हि ज्ञानेन सदृशं पवित्रमिह विद्‌ते I

छत्रपती शिवाजी शिक्षण मंडळ वडूजचे

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वडूज

ता. खटाव, जि. सातारा

भूगोल अभ्यास

हरणाई सुत गिरणी - एक अभ्यास

बी. ए. भाग -३

पर्यवेक्षक

प्रा. खाडे एस. एन.

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, वडूज

सन २०१६-१७

Scanned with CamScanner

अनुक्रमणिका

प्रकरण	तपशील	पृष्ठ क्रमांक
*	ओळख व कार्यपध्दती	
*	प्रस्तावना	
*	गृहीतके	
*	उद्दिष्टये	
*	कार्यपध्दती	
	प्रस्तावना	
	शहरीकरणास प्रोत्साहन	
	शेती व्यवसायात उत्पन्नात वाढ	
	सहकार क्षेत्राचा आदर्श	
	वाईट परिणाम	
	गिरणी कामगारांच्या आरोग्यावर	
	होणारा परिणाम	
	आरोग्य	

Scanned with CamScanner

प्रस्तावना

स्वांतत्र प्राप्तीनंतर भारतात शेतीला पुरक उदयोगाची भरभराट होऊ लागली. हरित कातीनंतर उत्पादनात मोठया प्रमाणात वाढ झाली. त्यामुळे कच्चा माल मुबलक प्रमाणात उपलब्ध होऊ लागला. सुन गिरण हा त्यापैकी एक उदयोग होय. सुन या उत्पादनासाठी कापूस हा लागणारा प्रमुख कच्चा माल आहे. कापसापासुन सुताच्या धाग्याचे उत्पादन केले जाते.

महाराष्ट्रामध्ये जवळ जवळ ७० सुत गिरण्या आहेत. त्यापैकीच सातारा जिल्हयात खटाव तालूक्यातील हरणाई सुत गिरण ही एक होय.

कोणत्याही देशाची आर्थिक प्रगती उदयोगधंदयावर अवलंबूण असते. सुत गिरण उदयोगामुळे स्थिानिक लोकांचा,राज्याचा आणि पर्यायाने देशाचा आर्थिक विकास घडुन आला.

हरणाई सरकारी सुत गिरणीची स्थापना खटाव तालुक्यातील येळीव या गावामध्ये १७-१०-१९९४ ला काटण्यात आली. परंतु या सुत गिरणीची सुरुवात २८-०९-२००९ मध्ये झाली . या सुत गिरणीचे संस्थापक मा. रणजितसिंह देशमुख आहेत.

सुतगिरणीमुळे अनेक लोकांना रोजगार मिळाला. तसेच खटाव तालुक्यातील ही पहिली सुत गिरणी आहे. रणजीत देशमुख यांनी खटाव तालुक्याच्या विकासाच्या दृष्टीकोनातुन या सुत गिरणीची स्थापणा केली. खटाव तालुक्यात अनेक लोक

Scanned with CamScanner

बेरोजगार होते. तसेच अपु-या शिक्षणामुळे लोकांना नोक-या नाहीत. व पाण्याच्या अभावामुळें शेतीही कमी प्रमाणात केली जाते. या सर्व कारणांमुळे खटाव तालुक्यात प्रत्येक युवक हा बेरोजगार झाला होता.

हरणाई सुत गिरणी स्थापण झाल्यामुळे खटाव तालुक्यातील तरुण युवक वर्गाला रोजगार मिळाला व खटाव तालुक्यात कापूस शेतीसाठी मोठयाप्रमाणात वेग आला.

हरणाई सुत गिरणीमधे् १७० कामगार आहेत. ते गिरणीमध्ये वेगवेगळया ठिकाणी किंवा पोस्टवरती काम करतात. या सुत गिरणीमुळे खटाव तालुक्यातील रोजगारावर झालेला परिणाम या प्रकल्पांतर्गत हरणाई सुतगिरणी,येळीव ता.खटाव जि.सातारा या सुतगिरणीचा अभ्यास करुण त्यासंबंधी माहिती गोळा केली.

Scanned with CamScanner

उध्दीष्टये

१. हरणाई सुतगिरणीमुळे ख़टाव तालुक्यातील रोजगारावर झालेला परिणाम याचा अभ्यास करणे.

२. हरणाई सुतगिरणीमध्ये असणा-या यंत्रांची माहीती गोळा करणे.

३. हरणाई सुतगिरणीमध्ये तयार होणा-या धाग्याच्या गुंडया तयार केल्या जातात. याचा अभ्यास करणे.

४. हरणाई सुतगिरणीमध्ये असणा-या कामगारांना दिल्या जाणा-या वेतनाचा अभ्यास करणे.

५. ह. सु. असलेल्या कामकारांच्या समस्यांचा अभ्यास करणे.

६. ह. सु. मधील सुताच्या निर्यातीचा अभ्यास करणे

Scanned with CamScanner

गृहितके

१. हरणाई सुतगिरणीमुळे खटाव तालुक्यात रोजगार उपलब्ध झाला.

२. खटाव तालुक्यातील शहरीकरणास वाव मिळाला.

३. सहकाराचे तत्व वाढीस लागले.

४. तालुक्याच्या विकासास मदत

५. कामगारांच्या आर्थि जीवनाचा स्थर उंचावाल

Inno मशीन

Blow room-३, Carding-६, RSB-३, Speed Frame-१२, Ring Frame-६९, winding-३०, Electricity workers-९, Superviser-३, Watchmen-६, jobber-३, office Staff coniyday-१७, other workers [civil workers]-१०

Scanned with CamScanner

२] Carding Machine

या machine चे नाव आहे.-L.C.३३३ यामध्ये ८ Machines उपलब्ध आहेत. या machine ची लांबी -८५५m या मशिनचे speed-१५०MPM. या यंत्राचा delivery rate-०.१२३ आहे

Carding machine मध्ये अनेक part उपलब्ध आहेत. परंतु या machine चे मुख्य part खालीलप्रमाणे

१.Lickerin

२ Doffer

३ Cylinder

४ Flat

५ Feed Frame

६ Coiler

७ Can charger

८ Singal light

Scanned with CamScanner

Blow room-३

Blow room या विभागामध्ये विविध प्रकारच्या यंत्राचा वापर केला जातो. पैकी काही machine खालीलप्रमाणे-La २३/५-१,La २/१-१, La५/६-१, La६-१, Lb ७/४-१-८

या विभागामध्ये साठलेला कापूस हा स्वच्छ करण्यासाठी येतो. १००० कापूस हा Ginming dept म्हणुन आणि उरलेला mixing cotton म्हणुन वापरला जातो.

४२००kg's कापसावर प्रक्रिया करताना ३५०kg's कापूर खराव होतो. व ३८७०स्वच्छ कापूस मिळतो. ३३० कापुस हा एका shift ला खराब होतो त्याप्रमाणे ३shifts मध्ये ९९०kg's कापुस खराब होतो.

West In West one Shift in West oneday

Dropping

Flat

Nickering

Oily

Dust

Hart

Roving

Scanned with CamScanner

Sweeping

Fun

Total

३] Drawing machine

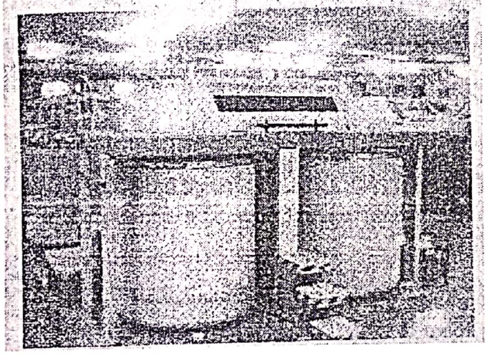

4.5] Drawing Machine

या machine चे नाव आहे LD२ या विभागात २ machines उपलब्ध आहे. या machin ची लांबी १००००m या machine ची कार्यक्षमता ८७ percent आहे. या machine चा dilivrey rate- ०.१२५ आहें.

Drawing machine मध्ये अनेक part उपलब्ध आहेत. परंतु काही महत्त्वाचे part खालीलप्रमाणे

१.Licketrin २.Scanning roller

३.Bottom roller ४. Top roller

५.Coiler ६.Can hangaer

Scanned with CamScanner

७.Singnal light

८.Draw off roller

४. RSB Machine

या machine चे नाव आहे.-LRSB ८५१ या विभागात ४ Machine चे speed ५५० MPM इतके आहे. Machine ची लांवी ५०००m तसेच या machine ची कार्यक्षमता ८५ percent आहे. या machine ची delivery rate-०.१२३ आहे.

५] RSB Machine:

या Machine चे नाव आहे. झLRSB ८५१ या विभागात ४ machine उपलब्ध आहेत. या विभागात १ कामगार काम करतो. या machine चे speed १६५०० mpm आहे. या machine ची कार्यक्षमता as percent आहे. या मध्ये black bobblin चे वजन ३२९ आहे. तसेच packed bobbine चे वजन ७८९ आहे. आणि फक्त cotton चे वजन ४७९ आहे.

Ring frame या machine मध्ये विविध part उपलब्ध आहेत. काही महत्वाचे part खालीलप्रमाणे

१.Arm २.Front rollen ३.Spindle

४.Large bobbin

५.Mini bobbin

६.Base

७.Drum

८.Duct

९.Signal light

Scanned with CamScanner

१०Air pump

या machine ची १३८२७ spindle एवढी capiacity आहे. Ring frame या एका machine ची capacity आहे. Ring Frame या एका machine ची capacity १०५६ spindle एवढी आहे.

६. Winding

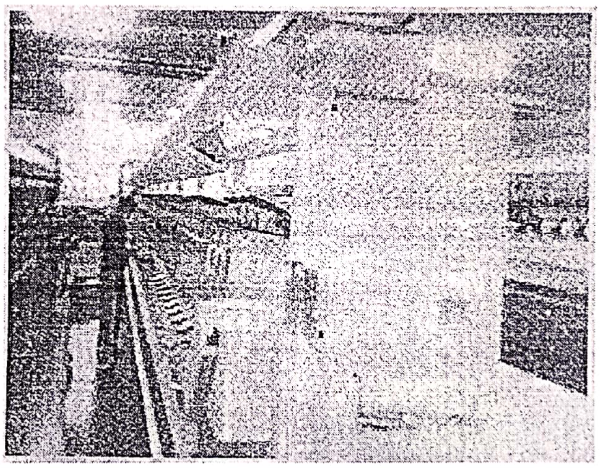

या machine चे नाव autoconer-५ आहे. या विभागात ४ machine चे speed १३५० MPM आहे. या Machine तसेच या machine ची कार्यक्षमता ९० percent आहे. या machine ची Delivery rate १३ Jom आहे या con चे वजन १.७kg's आहे.

या machine मध्ये अनेक part उपलब्ध आहेत काही महत्वाचे part खालीलप्रमाणे

१. Drum
२. Splicing unit
३. Cradle
४. Freedom ctrm

Scanned with CamScanner

4. Bobin peg

Scanned with CamScanner

शहरीकरणास प्रोत्साहन

खटाव तालुक्यातील हरणाई सुतगिरणीमुळे अनेक बेरोजगार तरुनांना कामधंदा उपलब्ध झाल आहे खटाव तालुक्यातील विविध गावातून कामगार तेथे स्थायीक होवू लागले आहेत. कामामुळे तेथील लोकसंख्या वाढू लागली आहे आणि विविध गावातील लोक येवून तेथे वस्ती करुन राहू लागल्याने तेथे शहरीकरण होण्यास वेळ लागणार नाही. शहरीकरणामध्ये कामगार वर्ग तसेच दुकानदार आणि विविध व्यवसाय करणारे लोक तेथे येवू लागले आहेत. या व्यवसायाने त्या ग्रामीण भागाचा विकास होण्यास मदत होत आहे.

शेती व्यवसायात उत्पन्नात वाढ:

सहकारी सुत गिरणीत लागणारा कच्चा माल हा कापुस असून सुतगिरिणी करीता कच्चा माल पुरवण्यासाठी खटाव तालुक्यातील शेतकरी कापसाची लागवड करु लागले आहेत. आणि कापूस बाजार पेठेत विकत आहेत. सुत गिरणीत लागणा-या कापसामुळे शेतक-यांच्या कापसाला बाजारपेठेत चांगला वाव मिळू लागला आहे. त्यामुळे शेतकरी या कापूस व्यवसायाकडे वळून जास्तीत जास्त उत्पन्न वाढण्याचे शेतीकडे जास्तीत जास्त लक्ष देत आहे. या सर्व कारणांमुळे या सुत गिरणीमुळे खटाव तालूक्यातील शेतकरी वर्ग शेतीकडक वळला व सुखी झाला.

Scanned with CamScanner

सहकार क्षेत्राचा आदर्श

सहकार क्षेत्राचा आदर्श असनारी खटाव तालुक्यातील हि एक महत्वाची तसेच सहकारी तत्वावर चालणारी हरणाई सुतगिरणी आहे. या गिरणीच्या माध्यमातून या भागात तसेच या भागातील लोकांच्या मनात सहकाराचा विशेष प्रभाव पडल्याचे दिसते खटाव तालुक्यातील हा पहीला व अगदी यशस्वी रीत्या चालणारा सहकारी प्रकल्प आहे. हा प्रकल्प येळीव या गावी असून तेथील लोकांच्या मनात सहकाराचा एक ठसा उमटवणारी तसेच सहकाराच चालना देवून सहकारी तत्वावर अधारीत ही एक महत्वाची सुतगिरणी आहे खटाव तालुक्याच्या आग्रभागी असणारी आणि खटाव तालुक्याचे नाव राखनारी सहकारी तत्वांच्या अधारे चालनारी आणि त्या भागातील लोकांच्या मनामनात सहकाराचे तत्व रुजवनारी हरणाई सुतगीरणी ही एक सहकार क्षेत्राचा आदर्श व सहकारी संस्था पैकी ही एक आदर्श संस्था असल्याने दिसुन आले.

Scanned with CamScanner

वाईट परीनाम

घनकच-याचे साम्राज्य

ज्या प्रमाणे या हरणाई सहकारी सुतगीरणी मुळे तेथील लोकांच्या जीवनात बदल झाल्याचे दिसुन आले त्याच प्रमाणे तेथील भागातील बदल ही लक्षात आले हरणाई सहकारी सुतगीरणीच्या परीसरात निरीक्षणा नंतर तेथील घनकच-याचे ढीग दिसले तरी त्या उदयोगामधुन जो टाकावू माल दिसतो त्याचे साम्राज्य दिसुन आले तसेच अनेक प्रकारचा ओला व सुखा कचरा त्या परीसरात सर्वत्र पसरलेला आहे या प्रकल्पामुळे जरी येळीव गावाचा विकास झाला असला तरी तेथे घनकच-याचे व्यवस्थापन व त्याची विलेवाट लावण्याची काळजी घेतली जात नाही. त्यामुळे सुतगीरणीच्या भागात अपनास घनकच-याचे ढीग पडलेले दिसतात. या उदयोगातून ग्रामीण विकासाला चालना मिळाली परंतु त्याच प्रकारे घनकच-याचे साम्राज्य हटविणे ही त्या भागातील लोकांची महत्वाची जबाबदारी आहे.

Scanned with CamScanner

गिरणी कामगारांच्या आरोग्यावर होणारा परिणाम

ग्रामीण भागाचा विकास व्हावा यासाठी व खटाव तालुक्यातील बेरोजगार लोकांना रोजगार मिळावा याच्या उददेशाने तसेच या भागात सहकार तत्वांचा प्रसार व्हावा आणि या भागातील लोकांना एकत्रित काम करण्याची संधी प्राप्त व्हावी या उददेशाने या उदयोगाचा व त्या उदयोग स्थापन झाला तसेच तेथील भागातील व येळीव गावच्या पंचक्रोशीतील अनेक खेडयातील बेरोजगार लोकांना रोजगाराची संधी प्राप्त झाली. परंतु याच रोजगारांना त्या गीरणीत काम करताना अनेक समस्या दिसुन आल्या त्या रोजगारांच्या शरीरावर व अंतर भागात काही अजार असल्याने तेथील कामगार सांगतात. गीरणीत काम करीत असताना त्यांच्या समोर अनेक प्रकारच्या अडचणी निर्माण होतात. विशीष्ठ प्रकारचे वातावरण या गीरणीत तयार केले जाते. व या गीरणीत जो पक्का माल तयार होतो. हा माल तयार करीत असताना मशीनीरीचा होनारा जोरजोरात आवाज त्यामुळे कामगारांच्या श्रवण यंत्रनेवर तातपुरते बहीरेपन येते व कापूर हा सरकी पासून वेगळा केला जातो तेव्हा तेथे त्याचे सुक्ष्मकन हे हवेत पसरले जातात. त्यामुळे कामगारांच्या गिरणी कामगारांना टी. बी हा आजार मोठयाप्रमाणावर होण्याची शक्यता असते.

Scanned with CamScanner